

Л. П. Чілік

*студ. IV курсу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І.Мечникова
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Є. Д. Стрельцова

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСТАННЄ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ» СТОСОВНО ДО ІНСТИТУТУ «МІЖНАРОДНОГО» СПАДКУВАННЯ

У сучасних умовах активізація міжнародних зв'язків, різноманітних відносин між фізичними та юридичними особами різних держав викликає необхідність звернення до аналізу приватноправових відносин міжнародного характеру, серед яких особливе місце посідають спадкові відносини з іноземним елементом. Як відомо, загалом у сфері правового регулювання спадкових відносин виникає багато юридичних проблем, які додатково ускладнюються наявністю у цих відносинах іноземних характеристик, які пов'язані, зокрема, з фактом постійного проживання спадкодавця-іноземного громадянина на території держави, громадянином якої він не був, або знаходженням спадкового майна на території іншої держави та ін. [1, с. 49], що відображає зв'язок цих відносин з правовими системами щонайменше двох країн. Слід також зазначити, що інститут спадкування загалом відображає особливості національного історичного, культурного, релігійного розвитку, і тому, природно, національні правопорядки по-різному визначають питання, наприклад, щодо кола осіб, які можуть претендувати на спадкування за законом, обсягу їхніх прав на спадкове майно, форми заповіту, прав та обов'язків спадкоємців тощо. Таке становище призводить до виникнення колізійних проблем, які в міжнародному приватному праві вирішуються у спеціальними способами.

Огляд законодавства низки країн свідчить, що спадкові відносини, обтяжені іноземним елементом, частіше регулюються за допомогою колізійно-правового способу через національні колізійні норми [2, с. 103, 278].

В Україні колізійні норми щодо спадкування містяться у розділі X Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон України «Про МПрП») та закріплюють такі критерії визначення права, що підлягає застосуванню, як: останнє місце проживання, держава громадянства, постійне місце проживання, звичайне місце перебування, а стосовно спадкування нерухомого майна – місце знаходження майна, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, – право України [3, ст.ст. 70–72].

З огляду на предмет нашого дослідження, зосередимо свою увагу на аналізі одного із згадуваних вище критеріїв – поняття останнього місця проживання, тлумачення якого уявляється досить проблематичним, а норма Закону України «Про МПрП» не встановлює строк такого проживання [3, ст. 70]. Для цього звернемося до Закону України «Про свободу

пересування та вільний вибір місця проживання», в якому зазначено, що місце проживання – це житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає, а також спеціалізовані соціальні установи, заклади соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини [4, ст. 3]. Дана норма створює два напрями проблем:

1) оскільки втілюється принцип свободи пересування та закріплюється саме фактичне місце проживання, а не місце реєстрації, то постає питання, чи будуть братися до уваги спеціальні обставини проживання (здійснення наукових досліджень продовж певного проміжку часу, навчання). Митний Кодекс України дає уточнення стосовно мети «постійного місця проживання», а саме: таке проживання не має бути обмежене певною метою (наприклад, лікування чи навчання), а також, що проживання не має бути наслідком виконання цим громадянином службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом) [5, ст. 4];

2) якщо в редакції Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» станом на 27.04.2004 місце проживання визначалося як адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком понад шість місяців на рік, то наразі немає чіткого строкового критерію [4, ст. 3]. Однак чинна редакція цього Закону України надає поняття «місце перебування», яке характеризується проживанням особи на території певної адміністративно-територіальної одиниці строком менше шести місяців на рік [6, ст. 3]. Таким чином, можемо дійти висновку, що в випадках коли проживання більше шести місяців, то застосовується саме поняття місце проживання.

Оскільки адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що, в свою чергу, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики [7], вважаємо за доцільне звернутися до законодавства ЄС щодо визначення категорії останнє місце проживання. Так, для розроблення єдиних критеріїв щодо визначення місця проживання спадкодавця в ЄС в регламенті ЄС № 650/2012 було визначено, що для визначення місця проживання орган, який займається правонаступництвом, повинен зробити всебічну оцінку обставин життя померлого в роки до та під час його смерті, беручи до уваги всі фактичні елементи, що мають значення для справи, зокрема тривалість та регулярність перебування померлого у відповідній країні, а також умови та причини цього перебування. Визначене таким чином місце проживання повинно демонструвати тісний та стабільний зв'язок із відповідною країною. Коли у певних випадках може бути важко визначити місце останнього проживання померлого, зокрема в випадку, коли з професійних чи економічних причин померлий виїхав жити та працювати за кордон, іноді на тривалий період, але підтримував тісні та стабільні стосунки зі своєю країною

походження. У такому випадку, залежно від обставин, останнім місцем проживання померлого може і надалі залишатися країна його походження, в якій сконцентровані інтереси його сім'ї та соціального життя. Можуть виникнути й інші складні випадки, коли померлий чергував періоди проживання в декількох країнах або подорожував між різними країнами, не оселившись на постійній основі в жодній з них. Якщо померлий є громадянином однієї з цих країн, або більшість його основних активів знаходяться в одній із цих країн, особливим критерієм у загальній оцінці всіх фактів може бути його громадянство або місцезнаходження цих активів [8].

Вважаємо, цікавим було б звернутися у цьому питанні до досвіду деяких країн ЄС, наприклад, Болгарії, де Міжнародним приватним кодексом для визначення права держави при спадкуванні застосовується категорія звичайне місце проживання фізичної особи. Це місце, де фізична особа зупинилася з метою переважного проживання, яке не пов'язане з необхідністю реєстрації або отримання дозволу на проживання чи встановлення такого місця проживання. З метою визначення цього місця особлива увага приділяється обставинам особистого чи професійного характеру, які є результатом тривалих стосунків особи з цим місцем або її наміру встановити такі відносини [9, ст. 48].

Підсумовуючи, вважаємо за доцільне уточнити в Законі України про МПрП категорію «останнє місце проживання» як останнього проживання особи на території певної адміністративно-територіальної одиниці строком більше шести місяців без обмеження такого проживання певною метою та такого, що не є наслідком виконання цим громадянином нетривалих службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом). Таке уточнення даного поняття усуне законодавчі прогалини при застосуванні на практиці колізійної норми.

Список використаної літератури

1. Міжнародне приватне право. Особлива частина: підручник / за заг. ред. А. С. Довгерта та В. І. Кисіля. Київ : Алерта, 2013. 400 с.
2. Международное частное право. Иностранное законодательство / сост. и науч. ред. А. Н. Жильцов и А. И. Муранов. Москва : Статут, 2000. 892 с.
3. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 04.11.2020).
4. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15> (дата звернення: 04.11.2020).
5. Митний Кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 04.11.2020).
6. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15/ed20140427> (дата звернення: 04.11.2020).

7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення: 04.11.2020).
8. Относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения и приемането и изпълнението на автентични актове в областта на наследяването и относно създаването на европейско удостоверение за наследство: Регламент (ЕС) № 650/2012 на Европейския Парламент и на Съвета от 04.07.2012.
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R0650&from=EN> (дата звернення: 04.11.2020).
9. Кодекс на международното частно право: изм. ДВ. бр.100 от 21.12.2010.
URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135503651> (дата звернення: 04.11.2020).